

## De sekwestratie van de Brabantse premonstratenzerabdijen (1789) in de briefwisseling van de Rekenkamer\*

### 1. Inleiding: de ordonnantie van 1789

Het is genoegzaam bekend dat de regering van Maria Theresia (1740-1780) en van Jozef II (1780-1790) werd gekenmerkt door een groot aantal restrictieve maatregelen tegen de seculiere en vooral reguliere clerus. Terwijl Maria Theresia zich hoofdzakelijk beperkte tot bepalingen van financiële aard, trok Jozef II zoals in vele andere domeinen van het openbaar leven ook *in ecclesiasticis* consequent en met harde hand de beleidslijn van zijn moeder verder door. In andere aspecten van zijn kerkpolitiek betekende het optreden van de verlichte despoot dan weer een innovatie of zelfs cesuur met het verleden<sup>1</sup>). De afschaffing van meer dan 160 «onnuttige» kloosters tussen 1783 en 1787 mag in dit opzicht worden beschouwd als het hoogtepunt van de kerkelijke Jozefijnse hervormingsbeweging. Uiteraard werden ook de premonstratenzers getroffen door de opeenvolgende maatregelen, in bepaalde opzichten zelfs meer dan de andere religieuze orden. Het edict van 25 september 1769 dat de kerkelijke tiendheffers verplichtte om ook de bouw van de dorpskerk te financieren, kwam b.v. voor de orde van Norbertus relatief harder aan omdat zij veel parochies bediende<sup>2</sup>).

Twee maanden voordat de Jozefijnse hervorming met de vlucht van het Oostenrijkse leger en de centrale regering te Brussel (12 december

\* Lijst van gebruikte afkortingen: Adm.: Administratieve; Alg.: Algemene; A.R.: Algemeen Rijksarchief Brussel; arr.: arrondissement; gem.: gemeente; prov.: provincie; reg.: registers; Rk.: Rekenkamer. Hulp bij de redactie van dit artikel ontvingen wij van onze collega's, de heren M. Grauwen, E. Put, G. Van Bockstael en vooral C. Vleeschouwers, waarvoor onze hartelijke dank.

<sup>1</sup>) G. DE SCHEPPER, *Marie Thérèse et Joseph II. Leur politique à l'égard des maisons religieuses dans les Pays-Bas*, in *Revue d'Histoire Ecclésiastique*, 1939, dl. XXXV, pp. 516-518 en J. ROEGIERS, *De Nederlandse kerkpolitiek van Jozef II: verlicht of despotisch?*, in *Documentatieblad werkgroep 18e eeuw*, 1981, dl. 49/50, pp. 39 en 44.

<sup>2</sup>) E. PERSOONS, *De reguliere clerus: een statistische benadering*, in *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, dl. IX, Haarlem, 1980, p. 395. Alleen in de Oostenrijkse Nederlanden bezat de orde 240 parochies (Pl. LEFEVRE, *Les abbayes prémontrées dans les Pays-Bas autrichiens à la fin du XVIIIe siècle*, in *Analecta Praemonstratensia*, 1963, dl. XXXIX, 3-4, p. 269).

1789) in elkaar stuipte, vaardigde de monarch op 13 oktober 1789 een ordonnantie uit waarbij 12 Brabantse abdijen onder sekwester werden geplaatst. Op die wijze werd aan een aantal abten, die opgelucht de opheffingen van de voorbije jaren hadden «overleefd», het autonome bestuur over hun *temporalia* ontnomen en werd de materiële leiding van de abdijen toevertrouwd aan regeringscommissarissen. De rechtstreekse aanleiding voor de sekwestratie vormde het financieel wanbeheer en de verkwistingspolitiek waaraan de abdijen zich zouden hebben schuldig gemaakt. Toch liet de tekst van 13 oktober er geen twijfel over bestaan dat de dieperliggende motieven die de keizer tot deze radicale beslissing hadden gedwongen elders lagen. De geviseerde abten werden er namelijk van beschuldigd door allerlei slinkse *manœuvres* het volk op te hitsen tegen zijn wettig soeverein, openlijk de nieuwe wetten te dwarsbomen en drukke contacten te onderhouden met oproerkraaiers en rebellen<sup>3</sup>). De keizer inspireerde zich aan het voorbeeld van een illustere voorganger, Karel V, die in 1527 de Brabantse abdijen eveneens onder sekwester had geplaatst<sup>4</sup>). Vanuit zijn gezichtspunt beschouwd, kan men Jozef II bezwaarlijk ongelijk geven. Wetenschappelijk onderzoek bracht immers — zij het nog steeds onvoldoende — aan het licht dat de Brabantse abten hoofdzakelijk binnen de zogenaamde groep der statisten een belangrijke rol speelden in de woelige gebeurtenissen tijdens de zomer en de herfst van het revolutiejaar 1789<sup>5</sup>).

Het is de bedoeling in deze korte bijdrage de administratief-organisa-

<sup>3</sup>) P. VERHAEGEN, *Recueil des ordonnances des Pays-Bas autrichiens. Troisième série 1700-1794*, dl. XIII, Brussel, 1914, p. 350. Een handschriftelijk exemplaar met de Franse én Nederlandse tekst op perkament en met het keizerlijk zegel in rode was, zal men aantreffen in A.R., Raad van State en Audiëntie, nr. 1290<sup>bis</sup>.

<sup>4</sup>) Het decreet dateerde van 22 mei 1527 en was het gevolg van spanningen inzake het benoemingsrecht der prelaten en de tiendenkwestie (P. GORISSEN, *Le séquestre des biens des abbayes brabançonnnes en 1527*, in *Analecta Praemonstratensia*, 1955, dl. XXXI, 1-2, pp. 63-99).

<sup>5</sup>) J. ROEGIERS, *Kerk en Staat in de Oostenrijkse Nederlanden*, in *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, dl. IX, Haarlem, 1980, p. 374; ID., *De Brabantse Omwenteling in haar politieke, religieuze en culturele context*, in *Handelingen van het colloquium over de Brabantse Omwenteling, 13-14 oktober 1983*. (Centrum voor Militaire Geschiedenis, dl. XVIII), Brussel, 1984, pp. 88 en 89. Zie ook M. SOENEN, *Un élément d'information sur le taux d'alphabétisation en Brabant à la fin du XVIIIe s.: la déclaration du peuple belge de janvier-février 1790*, in *Miscellanea Lucienne Van Meerbeeck*. (*Archives et Bibliothèques de Belgique*, dl. XLII, 1-2), Brussel, 1971, pp. 224 en 225. Ook W.W. DAVIS, *Joseph II: an imperial reformer for the Austrian Netherlands*, Den Haag, 1974, p. 259 is van mening dat de sekwestratie hoofdzakelijk was ingegeven door het verzet van de abdijen tegen de politiek van de keizer. Enkele abten waren actief binnen het kamp der zogenaamde vonckisten.

torische aspecten te belichten van deze sekwestratie. Hierbij zal extra-aandacht worden besteed aan de lotgevallen van de zes premonstratenzerabdijen die door de maatregel werden getroffen. Het bronnenonderzoek waarop deze bijdrage is gebaseerd is niet exhaustief, maar werd bewust beperkt tot de bescheiden die de Rekenkamer in haar uitgebreide briefwisseling heeft nagelaten<sup>6)</sup>. Deze keuze is o.i. verantwoord omdat deze stukken pas recentelijk het voorwerp van inventarisatie uitmaakten en om deze reden door vorige onderzoekers onbenut werden gelaten<sup>7)</sup>. De lezer dient er wel mee rekening te houden dat de geraadpleegde briefwisseling handelt over de gesekwestreerde abdijen, maar niet van deze laatste uitging, dat m.a.w. de zienswijze van de benadeelde partij er nauwelijks in aan bod komt. Toekomstig onderzoek op basis van abdijsarchief zal moeten uitwijzen of deze vaststelling de hier geformuleerde besluiten mettertijd zal nuanceren. Ik meen alvast van niet.

## 2. *De algemene organisatie: opdrachten en instructies*

In de ordonnantie van 13 oktober worden de centrale instellingen vernoemd waaraan de praktische uitvoering van de sekwestratie diende te worden toevertrouwd. Het algemene toezicht op en de leiding van de hele operatie berustte bij de Algemene Regeringsraad, voor de juridische aspecten werd een beroep gedaan op de Grote Raad der Nederlanden te Mechelen terwijl de Rekenkamer, alhoewel niet expliciet vermeld in de ordonnantie, uit de aard van de zaak de boekhoudkundige controle en de financiële afwikkeling der dossiers kreeg toege-

<sup>6)</sup> Zo werd b.v. geen gebruik gemaakt van de archivalia die zich in de abdijen zelf bevinden. Enkele aanvullende gegevens werden gelicht uit het fonds van de Algemene Regeringsraad. In het A.R. te Brussel bevat voornamelijk de verzameling («fonds» kan men het disparate en heterogene geheel bezwaarlijk noemen) van het Kerkelijk Archief interessante stukken i.v.m. de sekwestratie. Toch is hier enige voorzichtigheid geboden. Zo citeert M. KOYEN, *Abbaye de Dielegem, à Jette-Saint-Pierre*, in *Monasticon belge*, dl. IV-3, Luik, 1969, p. 719, voetnoot 11 het nr. 6982 van het Kerkelijk Archief om de sekwestratie te illustreren. O.i. is de staat van goed die onder dit nr. wordt bewaard eerder geïnspireerd door het edict van 4 januari 1787 dan door de ordonnantie van 13 oktober 1789.

<sup>7)</sup> E. AERTS, *Administratieve briefwisseling van de Hervormde Rekenkamer (1787-1789)*. (Algemeen Rijksarchief. Inventarissen, dl. 240), Brussel, 1988, pp. 365-368. In de vroegere inventaris (A.R., inventarissen leeszaal, nr. 524, p. 83) die een kopie is van A.R., inventarissen tweede afdeling, nr. 269 en rechtstreeks teruggaat op een eigentijdse inventaris (A.R., Rk., reg., nr. 46.045, sub 4/61) moest de lezer het stellen met een erg onvolledig geheel van brieven, beschreven onder de ietwat vage uitdrukking «affaires concernant l'économat des abbayes».

schoven. Elke instelling was een produkt van de door de keizer gereali-seerde hervorming van het centrale bestuursapparaat. De Algemene Regeringsraad was zelfs een gloednieuwe instelling, door Jozef II in het leven geroepen om de omslachtige werking van de in zijn ogen ver-molmde collaterale raden op efficiënte want gecentraliseerde wijze over te nemen en ook om de macht van de invloedrijke Secretarie voor Staat en Oorlog te breken. Alhoewel officieel opgericht door een *diploma* van 1 januari 1787, zou de instelling pas op 3 april 1787 voor de eerste maal zitting houden<sup>8)</sup>. Het mag op het eerste gezicht verwonderlijk heten dat voor de gerechtelijke besommingen van de sekwestratie een beroep werd gedaan op de medewerking van het Fiscaal Officie van de Grote Raad te Mechelen. Van oudsher was in het hertogdom Brabant immers niet de Grote Raad maar wel de Raad van Brabant het soeverein rechtscollege. Verschillende advocaten van de Raad van Brabant waren echter in nauw overleg met de grote abdijen actief in de ondergrondse oppositie tegen de regering<sup>9)</sup>. Omwille van deze verzetspolitiek achtte de vorst het raadzaam om op 18 juni 1789 de Raad van Brabant de ontbinden en haar bevoegdheden over te dragen op de Grote Raad<sup>10)</sup>. Deze laatste instelling werd meteen gepromoveerd tot «*juge supérieur de la province de Brabant*»<sup>11)</sup>. Ook de Rekenkamer die instond voor het financieel-boekhoudkundige gedeelte van de sekwestratie was een trouw instrument in handen van de vorstelijke centraliseringspolitiek. Jozef II had namelijk reeds in 1786 de bestaande Rekenkamer door bekwame — Weense — medewerkers grondig laten hervormen zodat de nieuwe Rekenkamer vanaf 9 december 1786 met de vroegere stuurloze instel-ling, die in geen enkel opzicht behoorlijk functioneerde, nog enkel de naam gemeen had. Deze Hervormde Rekenkamer werd toevertrouwd aan een ervaren Oostenrijks ambtenaar, nieuw personeel werd gerecru-teerd, het geografisch ressort uitgebreid tot het grondgebied van de hele Oostenrijkse Nederlanden en ten slotte werden ook de bevoegdheden van de instelling grondig herschikt. Een aantal omslachtige en veel tijd opslokkende activiteiten zoals het domeinbeheer en de archieffunctie werden de Rekenkamer ontnomen zodat er ruimte vrijkwam voor andere taken. Onder de nieuwe opdrachten was de uitbreiding van de

<sup>8)</sup> A.R., Alg. Regeringsraad, nr. 369, binnenkant schutblad.

<sup>9)</sup> J. ROEGIERS, *De Brabantse Omwenteling*..., p. 88.

<sup>10)</sup> A. GAILLARD, *Le Conseil de Brabant. Histoire - organisation - procédure*, dl. I, Brussel, 1898, pp. 424 en 425.

<sup>11)</sup> A.R., Rk., reg., nr. 1405, fol. 89-89v en reg., nr. 1657, fol. 26v-27.

boekhoudkundige en financiële inspectie tot een aantal nieuwe kassen, instellingen en administraties zeker de belangrijkste<sup>12</sup>). Krachtens het nieuwe organogram van de Hervormde Rekenkamer werden de werkzaamheden voor het sekwester toegewezen aan het vierde departement, het zogenaamde *département ecclésiastique*, dat zich — zoals de naam laat vermoeden — hoofdzakelijk met de financiële aspecten van de kerkpolitiek bezighield<sup>13</sup>). Kortom, drie centrale instellingen, min of meer trouw aan de door de keizer nagestreefde hervormingen, stonden op 13 oktober 1789 ter beschikking om de sekwestratie tot een goed eind te brengen, al was in de laatste maanden van 1789 met name de administratieve rol van de Regeringsraad zo goed als onbestaande geworden<sup>14</sup>).

Binnen de Algemene Regeringsraad werd de sekwestratie opgedragen aan het departement voor kerkelijke aangelegenheden. Het hoofd van dit departement was raadslid Jacques Le Clerc, bekwaam maar zeer impopulair, voordien lid van de afgeschafte Geheime Raad en sinds september 1786 drager van de begeerde eretitel *Conseiller d'Etat*. Le Clerc was tevens voorzitter van de in de schoot van de nieuwe Raad werkzame *Commission pour les affaires ecclésiastiques, des études et de la censure* en fungeerde in de laatste maanden van 1789 als president van het *Comité secret* binnen de Raad<sup>15</sup>). De sekwestratie was terdege voorbereid want reeds op 13 oktober, de dag dus waarop de ordonantie werd geproclameerd, werden de commissiebrieven, vergezeld van gedetailleerde instructies, onder geheim zegel door de Regeringsraad naar het sekwesterpersoneel verzonden<sup>16</sup>). Talrijke personeelsleden waren m.a.w. op 14 oktober in het bezit van hun aanstellingsbrief en

<sup>12</sup>) Meer in detail beschreven door E. AERTS, *o.c.*, pp. 15-102.

<sup>13</sup>) Meer over de werking van dit departement bij *ibid.*, pp. 33-35.

<sup>14</sup>) L. DHONDT, *Van Ancien Régime naar „moderne” bureaucratie. De hervorming van het vorstelijk bestuursapparaat in 1787*, in *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 1977, dl. 90, pp. 455 en 456.

<sup>15</sup>) Over zijn taak en die van zijn departement: Pl. en J. LEFEVRE, *Inventaire des archives du Conseil du gouvernement général*, Brussel, 1925, p. 9, voetnoot 1. Meer gegevens over Le Clerc bij J. LEFEVRE, *Le Conseil du gouvernement général*, Brussel, 1926, pp. 59-60, 79, 121, 138, 155, 159, 177, 188 en 199.

<sup>16</sup>) Zie enkele specimina in A.R., Adm. briefwisseling Hervormde Rk., nrs. 2829 (brieven en instructies met registratienummer 2235) en 2830. De commissiebrief van Goubau, advocaat-fiscaal bij de Grote Raad en aangeduid om te zorgen voor het nodige sekwesterpersoneel binnen de Raad, bevindt zich in A.R., Grote Raad der Nederlanden te Mechelen, *Avis des fiscaux*, dl. 82, fol. 59. De brief dateert eveneens van 13 oktober en werd onder geheim zegel verstuurd.

stonden de dag daarop of de 16de voor de poorten van de hun toegewezen abdij.

Het voor de opdracht speciaal aangeduide personeel bestond in feite uit drie categorieën. Naast de eigenlijke administrateurs-economen (ook wel *administrateurs au séquestre* genaamd) die nauw samenwerkten met de leden van het Fiscaal Officie van de Grote Raad was er het hulppersoneel van de administrateurs-economen, de zogenaamde *emploïés* of bedienden. Straks zal in een afzonderlijke paragraaf de professionele herkomst en het statuut van dit bonte personeelskader worden toegelicht. Hier interesseert ons hoofdzakelijk de taakverdeling binnen de drie categorieën<sup>17</sup>).

De *administrateurs-économes* werden benoemd door de Algemene Regeringsraad en legden de eed af in handen van de fiscalen van de Grote Raad. Samen met deze fiscalen en met hun bedienden moesten zij zo snel mogelijk het geld verzamelen dat in de abdij onder de vorm van klinkende speciën aanwezig was. Verder dienden zij alle archivalia in een afgesloten plaats bij elkaar te brengen, erover te waken dat geen kostbare voorwerpen (tafelzilver, juwelen, kerkschatten) de abdij werden buiten gesmokkeld en waren zij verplicht van de aangetroffen contanten en kostbaarheden een inventaris op te stellen. Bij deze taak mochten de administrateurs niet vergeten om ook de refugehuizen in hun inspectie te betrekken. Na de inventarisatie kon met het eigenlijke beheer een aanvang worden gemaakt. Voor het beheer van de bezittingen en inkomsten van de abdij werd van de administrateurs verwacht dat zij zoveel mogelijk ter plaatse verbleven. Concreet hield hun beheerstaak in dat zij snoeiden in de overtollige uitgaven, passieve achterstallen trachtten te recupereren en een nieuwe boekhouding aanlegden volgens de instructies die de Rekenkamer hun toezond. Schulden aan derden mochten slechts worden afgelost nadat de Algemene Regeringsraad hiervoor de toestemming had gegeven. Van de administrateurs werd verwacht dat zij de abt, de religieuzen en het dienstpersoneel een onderhoudsgeld betaalden voor hun voeding en dagelijkse onkosten «*d'après l'usage de la maison*». In alle commissiebriefven werd de administrateurs op het hart gedrukt zich strikt te beperken tot hun bestuurs- en beheerstaak en zich onder geen beding te mengen in het religieuze leven binnen de abdiymuren. Zij kregen bovendien de raad

<sup>17</sup>) Hetgeen volgt werd afgeleid uit de instructies en commissiebriefven in A.R., Adm. briefwisseling Hervormde Rk., nrs. 2829 en 2830.

gematigd op te treden en vriendelijk met de religieuzen om te gaan om op die wijze het vertrouwen van de abdijsgemeenschap te winnen. Voor hun werk konden de administrateurs een beroep doen op de diensten van de hierna ter sprake komende bedienden. Eventueel werd hun een *official économe* ter beschikking gesteld tegen een vergoeding van 1 gulden per dag, een flinke remuneratie die de best geschoolde stiehlui doorgaans niet haalden<sup>18)</sup>. Elke administrateur had een rekenplichtige verantwoordelijkheid tegenover de Algemene Regeringsraad en was aan deze instantie een omstandig rapport verschuldigd dat door de Rekenkamer werd geverifieerd.

Zoals opgemerkt, werden de administrateurs in hun opdracht bijgestaan door *emploïés* of bedienden. Onder leiding van de administrateur telden deze bedienden het baar geld in de verschillende koffers en kistjes en stelden zij van de aangetroffen geldbedragen een borderel op. Muntstukken die het persoonlijk bezit uitmaakten van de religieuzen werden niet in de kasstaten verrekend, op voorwaarde dat de aangetroffen som het bedrag van 1000 gulden courant niet overschreed. De bedienden van de administrateurs onderzochten mee de boekhouding en hielpen bij de redactie van het overzicht der achterstallen en de verschillende inventarissen. Deze laatste werden in tweevoud opge maakt. Eén exemplaar werd ter ondertekening aan de abt voorgelegd. Zowel de inventarissen als het werkverslag werden bezorgd aan de Rekenkamer. Zodra zij ook maar de gelegenheid bezaten, dienden de bedienden binnen de abdij ijverig te zoeken naar geheime fondsen.

De derde categorie ten slotte bestond in principe uit de fiscalen van de Grote Raad te Mechelen. Deze vertegenwoordigers van het openbaar ministerie namen de eed af van de administrateurs en hun gebeurlijke officialen. Eenmaal de commissiebrief in hun bezit begaven zij zich zo snel mogelijk naar de abdij waar ze bij hun aankomst de abt en de voltallige gemeenschap luidop de inhoud van hun brief voorlazen. De fiscalen zagen hoofdzakelijk toe op het werk van de administrateurs en trachtten van de religieuzen en het abdiypersoneel die zich met het beheer en de boekhouding bezighielden alle mogelijke medewerking te verkrijgen.

<sup>18)</sup> R. VAN UYTVEN en J. DE PUYDT, *De toestand der abdijen in de Oostenrijkse Nederlanden, inzonderheid der Statenabdijen, in de tweede helft der 18de eeuw*, in *Bijdragen tot de Geschiedenis*, 1965, jg. 48, dl. 17, 1-2, p. 52.

### 3. De praktijk: de sekwestratie binnen de abdijen

Zes premonstratenzerabdijen werden het slachtoffer van de sekwestratie: Averbode<sup>19)</sup>, Dielegem te Jette<sup>20)</sup>, Grimbergen<sup>21)</sup>, Heilissem te Opheylißem<sup>22)</sup>, Sint-Michiels te Antwerpen en Tongerlo<sup>23)</sup>. Drie abdijen van norbertijnen ontsnapten dus aan de maatregelen of kwamen er niet langer voor in aanmerking. In het bisdom Mechelen ging het om de abdijen van Berne te Vilvoorde<sup>24)</sup> en Park te Heverlee<sup>25)</sup>, in het bisdom Antwerpen om de abdij van Postel<sup>26)</sup>. Berne werd ongemoeid gelaten omdat de Zuidnederlandse vestiging zich nooit anders dan als een refugehuis heeft beschouwd van de Noordbrabantse moederabdij te Heeswijk. Het zal Jozef II en zijn medewerkers ook niet ontgaan zijn dat de Vilvoordse vestiging zich niet mengde in de politiek van de Oostenrijkse Nederlanden: «l'abbaye ne participera jamais, au cours de son séjour à la vie et à la politique des Pays-Bas du Sud»<sup>27)</sup>. *Mutatis mutandis* was de betrokkenheid op de Noordelijke Nederlanden vermoedelijk ook de redding van de witheren te Postel. Deze kleine abdij op enkele km van de Nederlandse grens, bezat inderdaad uitgestrekte goederen in Noord-Brabant<sup>28)</sup>. Alhoewel diverse leden van de centrale regering te Brussel (b.v. de Neny *versus* de Külberg) over dit probleem een verschillende mening deelden, overheerste de vrees dat bij een eventuele sekwestratie van kloosterbezittingen in het buitenland, deze bezittingen door de vreemde mogendheden meteen zouden worden geconfisqueerd. Op die wijze zou een deel van het patrimonium en nationaal inkomen definitief worden vervreemd, een in de geest van de fysiocratische entourage rondom Jozef II absoluut te vermijden neven-effect<sup>29)</sup>. Vooral ten aanzien van bezittingen van Kempische abdijen in

<sup>19)</sup> Thans gem. Scherpenheuvel-Zichem, kanton Diest, arr. Leuven, prov. Brabant.

<sup>20)</sup> Kanton Jette, arr. Brussel-hoofdstad, prov. Brabant.

<sup>21)</sup> Kanton Wolvertem, arr. Halle-Vilvoorde, prov. Brabant.

<sup>22)</sup> Thans gem. Hélécine, kanton Geldenaken, arr. Nijvel, prov. Brabant.

<sup>23)</sup> Thans gem. en kanton Westerlo, arr. Turnhout, prov. Brabant.

<sup>24)</sup> Kanton Vilvoorde, arr. Halle-Vilvoorde, prov. Brabant.

<sup>25)</sup> Thans gem., kanton en arr. Leuven, prov. Brabant.

<sup>26)</sup> Thans gem. en kanton Mol, arr. Turnhout, prov. Antwerpen.

<sup>27)</sup> P. PIEYNS-RIGO, *Abbaye de Berne, à Vilvorde*, in *Monasticon belge*, dl. IV-3, Luik, 1969, p. 680. Consulteer voor de onafhankelijke positie van de abdij in de jaren 1786-1789 en de verbondenheid van de prior met het Noorden ook W.J.C.C. VAN DEN HURK, *Het verborgen leven van de abdij van Berne en haar parochies 1797-1857*. (Bijdragen tot de Geschiedenis van het Zuiden van Nederland, dl. XXXIX), Tilburg, 1977, p. 63.

<sup>28)</sup> N. BACKMUND, *Monasticon Praemonstratense*, dl. II, Straubing, 1952, p. 323.

<sup>29)</sup> G. DE SCHEPPER, *Marie Thérèse et Joseph II*..., p. 524; Pl. LEFEVRE, *Le prélude de la suppression des abbayes par Joseph II. 1781-1782*, in *Analecta Praemonstratensia*, 1927, dl. III, p. 121 alsook R. VAN UYTVEN en J. DE PUYDT, o.c., p. 8.

de Republiek was deze vrees zeker niet ongegrond<sup>30</sup>). De abdij van Park kon niet meer worden gesekwestreerd omdat zij op het ogenblik van de feiten eenvoudig niet meer bestond. Als gevolg van het verzet van de abdij tegen de kerkpolitiek van de soeverein en meer bepaald door de weigering van de abt om religieuzen naar het Seminarie Generaal te Leuven te sturen, was de abdij op 25 februari 1789 afgeschaft geworden<sup>31</sup>).

De briefwisseling van de Rekenkamer laat niet toe om het concreet verloop van de sekwestratie te volgen in *alle* premonstratenzerabdijen. Feitelijk zijn de bewaarde nota's, rapporten en dépêches slechts voldoende interessant voor de abdijen van Sint-Michiels en van Tongerlo. Binnen deze beperking mag zulks terecht een meevaller worden genoemd. Sint-Michiels en Tongerlo waren zowel inzake grondbezit als inkomsten de grootste en rijkste norbertijnenabdijen in Brabant<sup>32</sup>). Bovendien bestond er een belangrijk — en voor de historicus interessant — onderscheid in de houding van beide abdijen tegenover de kerkpolitiek van Jozef II. De abt van Sint-Michiels, alhoewel lid van de Staten van Brabant<sup>33</sup>), voer een eerder gematigde koers en legde zo weinig mogelijk obstakels op het pad van de verlichte despoot<sup>34</sup>). De abdij van Tongerlo, de rijkste van heel Brabant<sup>35</sup>), daarentegen stond centraal in het verzet. De abt aarzelde er zelfs niet om als geldschietster op te treden voor de financiering van een heuse invasiemacht<sup>36</sup>). Zoals onmiddellijk hierna zal blijken, komt deze tegenstelling ook tot uiting in de briefwisseling van de Rekenkamer over de sekwestratie.

Reeds op 14 oktober was Charles De Biefve, *official-taxateur* bij de

<sup>30</sup>) «*quod litigium anno demum 1785 est decisum in hoc sensu, quod Postula quidem de jure pertineat ad Belgium, sed bona eius in Neerlandia sequestrata ei non sint reddenda*» (N. BACKMUND, *o.c.*, p. 323). Lees aansluitend over de confiscatie van de goederen van de abdij van Berne door de Staten van Holland in 1648 bij W.J.C.C. VAN DEN HURK, *Het verborgen leven*..., pp. 5 en 6.

<sup>31</sup>) De eigenlijke operatie vond plaats op 14 maart; de religieuzen verlieten de abdij op 31 maart (A. D'HAENENS, *Abbaye de Parc, à Heverlee*, in *Monasticon belge*, dl. IV-3, Luik, 1969, p. 825). Meer details over deze afschaffing bij Q.G. NOLS, *Notes historiques sur l'abbaye du Parc ou cinquante ans de tourmente 1786-1836*, Brussel, 1911, pp. 25-64.

<sup>32</sup>) R. VAN UYTVEN en J. DE PUYDT, *o.c.*, pp. 44-47 en 68, tabellen I en VI.

<sup>33</sup>) Pl. LEFEVRE, *Les abbayes prémontrées*..., p. 271.

<sup>34</sup>) Wat niet impliceerde dat hij de zaak der statuten niet gunstig gezind was (J.E. JANSEN, *La Belgique norbertine ou l'ordre de Prémontré en Belgique à travers huit siècles d'existence 1120-1920*, dl. I, Averbode, 1920, p. 372).

<sup>35</sup>) Pl. LEFEVRE, *o.c.*, p. 272; R. VAN UYTVEN en J. DE PUYDT, *o.c.*, p. 67.

<sup>36</sup>) J.E. JANSEN, *o.c.*, pp. 371-372 en J. ROEGERS, *De Brabantse Omwenteling*..., p. 88.

Algemene Regeringsraad, in het bezit van zijn commissiebrief waarin hij werd aangeduid als bediende van de administrateur-econoom van de gesekwestreerde Sint-Michielsabdij<sup>37</sup>). De volgende dag begaf De Biefve zich naar de Scheldestad in het gezelschap van de procureur-generaal van de Grote Raad. Bij hun aankomst in de abdij werden zij opgewacht door de kersverse administrateur, Louis De Cottignies. De abt bleek afwezig, maar de commissarissen werden gastvrij ontvangen door eerste *provisor* Augustin Pooters<sup>38</sup>). Deze liet hen met de meeste welwillendheid de geldkassen van de abdij inspecteren. Ook de tweede *provisor*, Eligius De Witt, en hotelmeester<sup>39</sup>) De Hornes verleenden alle medewerking. In de kas van Pooters trof de administrateur meer dan 10.000 gulden aan<sup>40</sup>). Maar niet alleen de eerste *provisor* bezat boekhoudkundige verantwoordelijkheid binnen de abdij of hield er een kas bij. De aanwezigheid van diverse kassen, onafhankelijk van elkaar binnen dezelfde instelling, hoeft niet te verbazen. In nagenoeg alle privaot- of publiekrechtelijke administraties van het Ancien Régime werd de financiële organisatie gekenmerkt door een afwezigheid van kaseenheid<sup>41</sup>). De inspectie van de kassen van De Witt leverde ongeveer 260 gulden op terwijl in de geldkoffer van de *cellarius* 238 gulden werd teruggevonden. Enkele kleinere bedragen, samen goed voor een bedrag van nagenoeg 500 gulden, die deel uitmaakten van het persoonlijk bezit van de kanunniken, werden door de commissarissen niet in rekening gebracht. Een vergelijking tussen de opgetekende kasgelden en de boekhouding over het afgelopen rekenjaar toonde aan dat er vóór de komst van de regeringsdelegatie geen contanten waren ontvreemd<sup>42</sup>). De boekhouding van *provisor* Pooters wees een positief saldo aan van 10.173 gulden, een bedrag dat praktisch gelijk was aan de aangetroffen kasspeciën (10.180 gulden). Het verschil tussen de kasgelden en de saldi in de registers van de tweede *provisor* en de *cellarius* (respectievelijk 13 en 34

<sup>37</sup>) Wat volgt is hoofdzakelijk gebaseerd op A.R., Adm. briefwisseling Hervormde Rk., nr. 2846, brief met registratienummer 13.616.

<sup>38</sup>) Pooters (ook Poorters) was kandidaat in de abtsverkiezing en daarom door de *Commission Ecclésiastique* onderzocht op zijn houding tegenover de keizerlijke politiek (A.R., Alg. Regeringsraad, nr. 2257, brief van 3 juli 1789 aan de Grote Raad). Over de rol van de *provisor*: J.E. JANSEN, o.c., pp. 177 en 178.

<sup>39</sup>) Rechtstreekse vertaling van «*maitre d'hôtel*», ook *cellarius* genaamd. Zie over zijn functie: J.E. JANSEN, o.c., p. 178.

<sup>40</sup>) De precieze bedragen zal men aantreffen in tabel I.

<sup>41</sup>) E. AERTS, *Quelques réflexions sur les comptes du duché de Brabant au bas moyen âge*, in *Archives et Bibliothèques de Belgique*, 1982, dl. LIII, pp. 119 en 120.

<sup>42</sup>) Zie voor de precieze bedragen tabel II.

pct.) werd door beide paters toegeschreven aan een aantal afgeloste schulden waarvan de uitgaven nog niet geboekt werden.

De belangstelling van de sekwestreurs ging niet alleen uit naar het *cash* en naar de begroting, de kerkschatten, het tafelzilver en eventuele juwelen kregen eveneens hun aandacht. Ook wat deze kostbare voorwerpen betrof, waren de commissarissen de mening toegedaan dat het grootste deel zich nog wel degelijk in de abdij bevond. In de inventaris werden altaarstukken, altaarbanken, kandelaars, armblakers, kruisen, vazen, wierookschuitjes, alle in zilver, verguld zilver of met bladgoud belegd, opgetekend. Onder de geregistreerde abdijjuwelen bevonden zich het abtskruis in verguld zilver, twee abtsringen met diamanten en briljanten afgezet en met een emerald of amethyst in het midden, de abtskromstaf en enkele gouden en kristallen kruisen. Aangezien de abdij in Nederokkerzeel<sup>43</sup>) een kasteelhoeve bezat, trokken de sekwestreurs op 20 oktober naar deze refuge waar ze mochten rekenen op de medewerking van de aanwezige *provisores* L. Vanderweyde en M. Meeus. De Cottignies en De Biefve troffen er geen kostbare voorwerpen aan en evenmin boekhoudkundige documentatie. Beide provisoren hadden samen wel 1581 gulden in kas.

In hun eindrapport van 25 oktober beklemtoonden de regeringscommissarissen herhaaldelijk de hulp en goede wil die zij van de kanunniken van de Sint-Michielsabdij mochten ondervinden. Hun voorstel aan de Algemene Regeringsraad was dan ook de geestelijken met beheersopdracht te laten aanblijven als efficiënte gevolmachtigden van de administrateur-econoom. In zijn zitting op 7 november noemde de Regeringsraad deze aanbeveling evenwel voorbarig. De Raad meende over aanwijzingen te beschikken dat de inkomsten van de Sint-Michielsabdij door de schuld van een gebrekkig beheer werden verkwist. Bovendien was de Raad in het bezit van een rapport van de markgraaf van Antwerpen dd. 14 oktober waarin deze gerechtsofficier het vermoeden uitte dat tal van kostbare voorwerpen en een aanzienlijk deel van het kapitaal van de abdij 's nachts op karren en in wagens via Zandvliet en Bergen op Zoom naar «Hollande» (bedoeld wordt de huidige prov. Noord-Brabant) werd versluisd<sup>44</sup>). De markgraaf kon zijn stille beschuldiging echter niet hard maken. Het dramatisch verloop der gebeurtenissen in de laatste twee maanden van 1789 zorgde ervoor dat de Regerings-

<sup>43</sup>) Thans gem. Kampenhout, kanton Zaventem, arr. Halle-Vilvoorde, prov. Brabant.

<sup>44</sup>) A.R., Alg. Regeringsraad, nr. 2257, *votum* van de zitting van 7 nov. 1789 en rapport 2347.

raad nooit zekerheid of opheldering kreeg in deze delicate aangelegenheid.

Voor Sint-Michiels bestond er in regeringskringen een verdenking van passief verzet en heimelijke tegenwerking, maar het «veldwerk» van de sekwestreurs verliep in alle sereniteit en ogenschijnlijk zelfs in de beste verstandhouding met de geestelijkheid ter plaatse. Heel anders ging de sekwestratie eraan toe in Tongerlo<sup>45</sup>). Op donderdag 15 oktober 1789, om 10u 's avonds, waren administrateur-econoom De Hase en zijn bedienden Desloges en Simoens in Tongerlo aangekomen. Aan de abdijpoort werden zij begroet door een regimentsafdeling van 55 fuseliers met enkele dragonders en officieren die sinds 3u in de namiddag ongeduldig hun komst hadden afgewacht. De abdijsamenleving bleek niet al te zeer onder de indruk van dit machtsvertoon. Na herhaaldelijk op de poort te hebben geklopt, dook er een dienstknecht op die echter geen sleutels bezat, mededeelde dat de abt afwezig was, maar beloofde de *provisor* te zullen verwittigen. Deze laatste, Franciscus Torfs, verscheen inderdaad maar bleef doof voor het verzoek om de poort te openen. Hierop gaf een ongeduldig geworden regimentskapitein het bevel om met geweld de toegang te forceren. Deze beslissing had meer effect want reeds na enkele bijslagen deed de *provisor* de abdijpoort open. Bijgestaan door de militairen haastten de sekwestreurs zich om overal de keizerlijke zegels aan te brengen en zoveel mogelijk het geld en de kostbaarheden op te sporen. De meeste geldkoffers waren evenwel leeg. Toen ook in het abtskwartier geen contanten of juwelen werden aangetroffen, lag de conclusie voor de hand: «... *il est apparent qu'il y a deja longtemps qu'ils ont pris la mechante precaution de celer tous les objets de prix*». Het feit dat de sekwestratie in het diepste geheim was voorbereid en dat de ordonnantie zeer snel in praktijk was gebracht, had immers niet kunnen verhinderen dat het nieuws voortijdig was uitgelekt. In Tongerlo, waar de kanunniken reeds geruime tijd op gespannen voet leefden met de autoriteiten, had men blijkbaar het zekere voor het onzekere gekozen en de abdijschatten op tijd in veiligheid gebracht.

De bedragen die in Tongerlo onder sekwestre konden worden geplaatst, vielen dan ook bijzonder karig uit, zeker in vergelijking met

<sup>45</sup>) Het relaas is gebaseerd op A.R., Adm. briefwisseling Hervormde Rk., nr. 2844, brief 13.369. Aanvullende gegevens, hoofdzakelijk op basis van abdijsarchieven, bij L.C. VAN DUICK, *Abt Godfried Hermans van Tongerlo en de Brabantse Omwenteling*, in H. DE KOK (uitg.), *Turnhout den eersten troost der Staten*. (Taxandria, nieuwe reeks, dl. LXI), Turnhout, 1989, p. 298.

de aangetroffen gelden in de Sint-Michielsabdij waar de ontvangsten van een normaal rekenjaar nochtans 40 tot 50 pct. lager lagen<sup>46</sup>). De *provisor* had haast 150 gulden in kas, de *depensier*<sup>47</sup>) Willem Van Boven iets meer dan 1200 gulden. Beiden bewaarden op een afzonderlijke plaats nog een klein bedrag aan persoonlijke contanten die niet door de commissarissen werden verrekend. In een verslag aan de Regeringsraad van 21 oktober maakten Desloges en Simoens er hun beklag over dat Torfs en Van Boven geen behoorlijke medewerking verleenden. Ook op boekhoudkundig vlak vlotte het werk allerminst. Feitelijk was *provisor* Torfs de enige die zijn zaken in orde had. Aangezien *depensier* Van Boven zwaar ziek was, kon hij geen toelichting geven over het door hem gevoerde beleid. De boekhouding van Torfs toonde voor de laatste twee jaar 57.164 gulden aan de ontvangstzijde terwijl de uitgaven 73.989 gulden beliepen zodat er een negatief saldo was van haast 17.000 gulden, voorwaar geen peulschil. Even weinig hulp ontvingen de sekwestreurs bij hun inspectie van de refugehuizen in Antwerpen en in Greef, een gehucht van Kalmthout. In Tongerlo zelf bevond zich over deze huizen geen boekhouding en was ook niemand precies op de hoogte. Op 21 oktober verleende de Rekenkamer daarom aan Desloges de toestemming om zich naar Kalmthout te begeven. De verplaatsing naar Antwerpen werd onnodig geacht omdat de plaatselijke ontvanger er afwezig bleek te zijn. Iets meer geluk hadden de regeringscommissarissen te Tongerlo bij hun speurtocht naar kostbare voorwerpen. Behalve een kleine hoeveelheid tafelzilver bij hotelmeester Charles Schoonaerts en een weinig zilverwerk op de tafel van de abt, werden in de sacristie een aantal kerkschaten teruggevonden. Onder de gesekwestreerde zaken bevonden zich zeven kelken en patenen in verguld zilver, twee grote zilveren kandelaars, twee ampullen, twee mooie, met zilver bewerkte exemplaren van een abtsstaf die met een beeltenis van de heilige Norbertus was bekroond, reliekkruisen en remonstranzen in verguld zilver, enz.<sup>48</sup>).

In de abdij van Dielegem waren de moeilijkheden dan weer van een geheel andere aard. Op 18 september was de abt er overleden en op 13 oktober, de dag waarop administrateur-econoom Lestrade de Katzner in de abdij aankwam, werd juist bij stemming een nieuwe abt verko-

<sup>46</sup>) R. VAN UYTVEN en J. DE PUYDT, *o.c.*, p. 47, tabel I en p. 68, tabel VI.

<sup>47</sup>) Zie voor zijn functie *ibid.*, p. 18, voetnoot 25.

<sup>48</sup>) A.R., Adm. briefwisseling Hervormde Rk., nr. 2843; nr. 2844, brief 13.369 en nr. 2845, rapport 114.

zen<sup>49</sup>). Het eindrapport over deze nochtans kleine abdij zou pas op 26 oktober klaarkomen. Als verontschuldiging riepen de sekwestreurs het tijdverlies in dat zij hadden opgelopen door zelf te trachten de boekhoudkundige achterstallen (activa en passiva) te achterhalen en te berekenen. Uiteindelijk bleek zulks onbegonnen werk omdat te veel stukken ontbraken<sup>50</sup>). Ook in Dielegem had de administrateur-econoom om militaire bijstand gevraagd, zij het om een heel andere reden. Gedurende zijn verblijf in de abdij had hij moeten vaststellen hoe heel wat diefstallen en vooral veel ongeoorloofde houtkap rond de abdijgebouwen gebeurden. Lestrade de Katzner riep daarom de hulp in van enkele patrouilles van de provoost van het hof<sup>51</sup>). Deze hulp werd hem op 7 november door de Algemene Regeringsraad toegestaan<sup>52</sup>). Zoals was te verwachten voor een abdij met de eerder geringe envergure van Dielegem, was de inventaris van het zilverwerk dat werd aangetroffen in de kerk en bij prior J. Wielemans weinig indrukwekkend. Onder de juwelen trok enkel een in goud gevat horloge de aandacht. De inspectie van de kasgelden van *provisor* F. De Rijcke op 21 oktober bracht 430 gulden op. Meer baar geld werd in de abdij niet gevonden, alhoewel de opzoeken werden uitgebreid tot het refugehuis in Brussel<sup>53</sup>).

De in de Rekenkamer bewaarde briefwisseling deelt slechts fragmentarische gegevens mee over de sekwestratie van de overige abdijen die aan de norbertijnenorde toebehoorden. In Averbode, waar voorlopig administrateur-econoom Hellin op 15 oktober zijn werkzaamheden aanvatte, was er eveneens veel tegenwerking<sup>54</sup>). In de abdij van Heilissem werd op 20 oktober 1058 gulden gesekwestreerd (tabel I). Géén relevante informatie daarentegen werd teruggevonden voor de abdij van Grimbergen<sup>55</sup>). Aangezien de kanunniken actief betrokken waren bij

<sup>49</sup>) A.R., Alg. Regeringsraad, nr. 2259, zitting van 10 okt. en A.R., Kerkelijk Archief, nr. 6982, de briefwisseling en het proces-verbaal. Zie verder M. KOYEN, *Abbaye de Dielegem, à Jette-Saint-Pierre*, in *Monasticon belge*, dl. IV-3, Luik, 1969, p. 719 en R. VAN UYTVEN en J. DE PUYDT, *o.c.*, pp. 30 en 31.

<sup>50</sup>) A.R., Adm. briefwisseling Hervormde Rk., nr. 2855, nota 13.806.

<sup>51</sup>) Over deze gerechtsofficier: M. VAN HAEGENDOREN, *Inventaris van het archief van den Drossaard van Brabant en van den Provoost-generaal van het hof en van de Nederlanden*, Brussel, 1949.

<sup>52</sup>) A.R., Alg. Regeringsraad, nr. 2259, zitting van 7 nov. 1789.

<sup>53</sup>) A.R., Adm. briefwisseling Hervormde Rk., nrs. 2853 en 2854, brief 13.670.

<sup>54</sup>) *Ibid.*, nr. 2858, rapport 4179 en A.R., Alg. Regeringsraad, nr. 2258. Zie ook M. KOYEN, *Abbaye d'Averbode*, in *Monasticon belge*, dl. IV-3, Luik, 1969, p. 672.

<sup>55</sup>) A.R., Adm. briefwisseling Hervormde Rk., nr. 2829, dépêche 13.802 en E. AERTS, *Administratieve briefwisseling van de Hervormde Rekenkamer...*, p. 365, voetnoot 1 (vervolg).

de verzetsbeweging — paters van de abdij waren aalmoezenier in het leger van de *patriotten* — mag men veronderstellen dat de sekwestratie ook daar niet van een leien dak is gelopen<sup>56</sup>).

Leren de cijfers over de gesekwestreerde contanten en boekhouding ons iets over de inkomsten en de bezittingen van de onderscheiden abdijen (tabellen I en II)? Deze vraag moet grotendeels negatief worden beantwoord. Elders vestigde ik reeds de aandacht op het feit dat boekhoudkundige balansen slechts een gebrekkige indicator zijn van een reële financiële situatie<sup>57</sup>). *A fortiori* geldt deze vaststelling voor de boekhouding van de gesekwestreerde abdijen. Zoals uiteengezet, was de abdijsleiding op de hoogte van wat er hun instellingen boven het hoofd hing en bracht zij om deze reden contanten en kostbaarheden in veiligheid en hield zij een deel van de boekhouding achterwege. De gedeclareerde bedragen en cijfers vertegenwoordigen dus slechts een fractie van het werkelijk inkomen en vermogen. Deze handelwijze verklaart voor Tongerlo het enorme verschil tussen de ontvangsten in de gesekwestreerde boekhouding (57.164 gulden) enerzijds en de ontvangsten in het Külberg-rapport (123.375 gulden) en de abtsverslagen (123.420 gulden) anderzijds<sup>58</sup>). Het uitgavenpatroon is volgens deze bronnen al even afwijkend<sup>59</sup>). Waar abdijen een andere houding aannamen tegenover de sekwestratie en openhartiger en zorgvuldiger te werk gingen in hun declaraties, zijn de cijfers *ipso facto* betrouwbaarder. Vermoedelijk is de situatie in Sint-Michiels hiervan een goed voorbeeld. Volgens de gesekwestreerde boekhouding beliepen de inkomsten in deze abdij 85.145 gulden; volgens de abtsverslagen, die in dit geval hun cijfer halen uit dezelfde rekenperiode, 81.122 gulden, een verschil van nauwelijks 5 pct. Enkel tussen de uitgaven was de afwijking significanter. De sekwestreurs stelden in de boekhouding over het rekenjaar 1788-1789 vast dat meer dan 74.000 gulden was uitgegeven. In het keuzeverslag der abten van de regeringscommissarissen bedroeg het totaal der uitgaven over het rekenjaar 1788 slechts iets meer dan 61.000 gulden<sup>60</sup>). Een

<sup>56</sup>) J.E. JANSEN, *La Belgique norbertine*..., p. 372 en C.L. SPILLEMAECKERS, *De abten van Grimbergen tot het einde van de 18de eeuw (1128-1794)*, Grimbergen, 1978, p. 271.

<sup>57</sup>) E. AERTS, *Quelques réflexions sur les comptes*..., pp. 132-136.

<sup>58</sup>) Het cijfer van de abtsverslagen uit 1789 gaat terug op 1780, het cijfer van het rapport de Külberg dateert uit 1785. Beide cijfers gelden als betrouwbaar (R. VAN UYTVEN en J. DE PUYDT, *o.c.*, p. 43 en p. 47, tabel I).

<sup>59</sup>) B.v. 73.989 gulden in de gesekwestreerde boekhouding (tabel II) en 120.619 gulden in de abtsverslagen (*ibid.*, p. 47, tabel I).

<sup>60</sup>) *Ibid.*, p. 47, tabel I.

aanwijzing wellicht dat het vermoeden van de Algemene Regeringsraad gewettigd was en dat de abt een deel van het abdijkapitaal de afgelopen maanden naar Noord-Brabant had laten brengen?

#### 4. Het personeelskader

Hoger kwamen de diverse activiteiten van het sekwesterpersoneel aan bod en werden de drie categorieën besproken waarin dit personeel was onderverdeeld. In deze paragraaf wordt de professionele context van het ambtenarencorps toegelicht: welk beroep oefenden de aangestelde sekwestercommissarissen uit of uit welke instellingen werden zij gekozen en welk was hun plaats in de hiërarchie? Door de inhoud van een aantal rapporten, nota's, loonstaten en circulaires te combineren, kon het volledig sekwesterkader voor de premonstratenzerabdijen gemakkelijk worden gereconstrueerd. Een overzicht van deze personeelsbezetting zal men aantreffen in tabel III.

De administrateurs-economen hadden een vrij uiteenlopende professionele achtergrond. Twee onder hen waren afkomstig uit de Algemene Regeringsraad (Hellin te Averbode en Tréau te Grimbergen), twee kwamen uit de Rekenkamer (Lestrade de Katzner te Dielegem en Van Bellinghen te Heilissem), nogmaals twee administrateurs waren advocaat geweest bij de Raad van Brabant (Ringler als opvolger van Tréau te Grimbergen en De Hase te Tongerlo). De overblijvende administrateur, Louis De Cottignies in de Sint-Michielsabdij, was tevens de beheerder der afgeschafte kloosters te Antwerpen en in die hoedanigheid voor de job van administrateur-econoom bij de Regeringsraad aanbevolen door Pooters, eerste *provisor* van de Sint-Michielsabdij<sup>61</sup>). Het ondergeschikt personeel van de administrateurs daarentegen werd zonder uitzondering geleverd door de Regeringsraad en de Rekenkamer. Kleze en Simons (Averbode), Josse (Dielegem), Piccard (Grimbergen), Desloges en Simoens (Tongerlo) werkten normaliter in laatstgenoemde instelling. De overige bedienden — Snoeck, Scheer en Scheibenreiter te Heilissem en De Biefve in de abdij van Sint-Michiels — stonden op de betaalrol van de Regeringsraad.

Het sekwesterpersoneel uit deze beide instellingen behoorde niet meteen tot de hogere hiërarchische graden<sup>62</sup>); sommigen maakten zelfs

<sup>61</sup>) A.R., Adm. briefwisseling Hervormde Rk., nr. 2850.

<sup>62</sup>) Zoals b.v. raadslid en eerste secretaris in de Regeringsraad; departementshoofd en auditeur in de Rekenkamer.

geen deel uit van het vast kader. Volgens de geraadpleegde briefwisseling bezaten alle personeelsleden van de Regeringsraad die in de sekwestroperatie betrokken waren de rang van *official*. Dergelijke ambtenaren leken in niets op de bisschoppelijke rechters met wie ze de naam gemeen hadden, maar vertoonden veel overeenkomst met de klerken uit de particuliere en stedelijke 18de-eeuwse besturen<sup>63</sup>). De officialen werkten als *chancelistes*, *accessistes* of *registrans* onder de leiding van een secretaris in de *bureaus* waar de ingekomen en uitgaande briefwisseling werd ingeschreven, gekopieerd of opgesteld, in de *registrature* waar allerlei edicten, ordonnanties, plakaten, patent- en commissiebrieven werden geregistreerd of in het *office général des taxes et expéditions* waar datum, aard en inhoud der expedities nogmaals werden geregistreerd en waar tevens de portrechten werden berekend en geïnd<sup>64</sup>). In deze hoedanigheid treft men De Biefve, Hellin, Scheer, Snoeck en Tréau dan ook aan in het organogram<sup>65</sup>) of de loonstaten<sup>66</sup>) van deze instelling. Enkel Scheibenreiter, de bediende van de administrateur te Heilisse, werd in dergelijke documenten niet teruggevonden. Vermoedelijk omdat Scheibenreiter, vóórdat hij zijn commissiebrief als lid van het sekwesterpersoneel had ontvangen, slechts een *diurniste* was<sup>67</sup>): een lagere bediende die een officiaal in het schrijfwerk moest bijstaan, per dag werd betaald en om die reden ook wel *écrivain à jour* of *journalier* werd genaamd<sup>68</sup>). Van sommige officialen is iets meer geweten over hun vroegere loopbaan: Pierre Snoeck en Nicolas Tréau hadden voordien bij het Comité van de Religieus gewerkt, Charles De Biefve was officiaal geweest bij de Geheime Raad en Hellin was afkomstig uit de Jointe voor Besturen en Subsidie-aangelegenheden. De meeste personeelsleden van de Rekenkamer die in de sekwestroperatie bedrijvig waren, hadden het eveneens tot officiaal gebracht, alhoewel Josse in Dielegem, Van Bellinghen in Heilisse en Desloges te Tongerlo slechts pratikant

<sup>63</sup>) E. AERTS, *Administratieve briefwisseling van de Hervormde Rekenkamer...*, pp. 68 en 69.

<sup>64</sup>) J. LEFEVRE, *Le Conseil du gouvernement...*, pp. 61 en 192; Pl. en J. LEFEVRE, *Inventaire des archives du Conseil...*, p. 12. Zie tevens E. AERTS, *o.c.*, pp. 88 en 92.

<sup>65</sup>) B.v. A.-M. PAGNOUL, *Que coûtait le Conseil du Gouvernement Général de Joseph II?*, in *Revue belge de Philologie et d'Histoire*, 1964, dl. XLII, pp. 551 (Hellin), 552 (Scheer), 553 (De Biefve en Tréau) en 554 (Snoeck).

<sup>66</sup>) B.v. A.R., Rk., reg., nr. 46.154 (loonstaat van 1789): fol. 37, nr. 26 (De Biefve, *official chanceliste* genaamd); fol. 38, nr. 23 (Hellin); fol. 39, nrs. 12 (Snoeck), 24 (Scheer) en 26 (Tréau).

<sup>67</sup>) A.R., Alg. Regeringsraad, nr. 2262, zitting van 21 nov. 1789.

<sup>68</sup>) Zie daarvoor A.-M. PAGNOUL, *o.c.*, p. 545.

waren<sup>69)</sup>. Pratikanten vormden het laagste schrijfspersoneel in de Rekenkamer<sup>70)</sup> en frequenteerden de instelling als een soort stagiairs op proef. Werden zij tijdens hun stageperiode betaald, dan noemde men hen ook wel *diurnistes*. Een groot aantal van de pratikanten werkte in de kantoren inderdaad «*sans gages ni caractère pour se rendre utiles avec le tems à leur patrie*»<sup>71)</sup>. Zowel Josse als Desloges en Van Bellinghen behoorden tot de bevoorrechte pratikanten die enkele *escalins* per dag ontvingen, met een maximum-remuneratie van 30 gulden per maand.

Over de levensloop en de loopbaan van de personeelsleden van de Rekenkamer is men beter ingelicht dankzij de «signalement»-dossiers die in de briefwisseling van deze instelling bewaard bleven. Kleze b.v., de bediende van de administrateur-econoom te Averbode, was uit Lunéville in Lotharingen afkomstig (° 1748), was in februari 1787 in dienst getreden van de Rekenkamer en had sindsdien heel wat ervaring opgedaan met de staten van goed der afgeschafte kloosters alsook met de boekhouding en het beheer van het Seminarie Generaal te Leuven. Vóór zijn indiensttreding had hij in het Comité van de Religiekas gewerkt. Zijn betrokkenheid bij het sekwesterproject lag dus in de lijn van zijn vroegere activiteiten. Eberl, auditeur binnen het departement der afgeschafte kloosters van de Hervormde Rekenkamer en Klezes onmiddellijke hiërarchische overste, noemde hem «*un des plus assidus et zélés*» onder de ambtenaren in zijn afdeling<sup>72)</sup>. De andere bediende in Averbode en naaste collega van Kleze was Simons. Vermoedelijk mag hij worden vereenzelvigd met de ijverige officiaal of «*officier des comptes*» in het departement der douane binnen de Rekenkamer, in 1747 te Brussel geboren<sup>73)</sup>. Officiaal Piccard, als bediende te Grimbergen werkzaam, had de Rekenkamer reeds vervoegd in november 1782 toen hij nauwelijks 19 jaar oud was. Deze eveneens rasechte Brusselaar had voornamelijk geholpen bij de redactie van de overzichten der domeinfi-

<sup>69)</sup> Desloges (zie A.R., Adm. briefwisseling Hervormde Rk., nrs. 51 en 1868) en Van Bellinghen (A.R., Alg. Regeringsraad, nr. 2262) mogen niet worden verward met de gelijknamige ambtenaren bij de Regeringsraad: A.-M. PAGNOUL, *o.c.*, pp. 552 en 553.

<sup>70)</sup> Alsook in de Algemene Regeringsraad en de meeste centrale overheidsinstellingen.

<sup>71)</sup> A.R., Adm. briefwisseling Hervormde Rk., nr. 4619, brief bij *billet* van de gevolmachtigd minister. Dergelijke pratikanten volbrachten hun taak «*sur le seul espoir que la chambre leur obtiendrait de tems en tems des gratifications proportionnées*» (*ibid.*, nr. 367, rescript 0/1144). Meer over de pratikanten bij E. AERTS, *o.c.*, pp. 69-72.

<sup>72)</sup> A.R., Adm. briefwisseling Hervormde Rk., nr. 4358, nota 0/9230, dossier 76 van de officialen.

<sup>73)</sup> *Ibid.*, dossier 52 van de officialen.

nanciën en stond bekend als een hard werker<sup>74</sup>). Constantin Simoens in Tongerlo is de laatste officiaal van de Rekenkamer waarover we meer informatie bezitten. Hij was in 1755 te Ieper geboren maar maakte pas vanaf 1 juli 1789 deel uit van het personeel van de Rekenkamer. Daarvóór was hij lange tijd werkzaam geweest bij de algemene directie der lopende middelen van het geretrocedeerde land in zijn geboortestad<sup>75</sup>). Bij de Rekenkamer werkte hij als pratikant in de tweede sectie van het zesde departement<sup>76</sup>). In feite cumuleerde hij deze nieuwe betrekking met zijn oude functie in Ieper, wat waarschijnlijk de verklaring was voor zijn aanspreektitel als officiaal<sup>77</sup>). Van de drie pratikanten die bij de Rekenkamer in dienst waren, werd het signalement-dossier teruggevonden voor Josse te Dielegem en Van Bellinghen te Heilissem. Beiden waren geboren Brusselaars. Josse, bediende van de administrateur-econoom, stond sinds april 1787 op de personeelslijst van het eerste departement en bekommerde zich dus mee om het *revenu net* van de Staat<sup>78</sup>). Josse was op dat ogenblik 20 jaar en had vroeger enkele jaren gewerkt bij een hofagent (*agent en cour*)<sup>79</sup>). Zijn collega-pratikant binnen de Rekenkamer, Van Bellinghen, had een veel belangrijker rol toebedeeld gekregen binnen de sekwestratie want hij had een commissiebrief van administrateur-econoom op zak voor de (weliswaar kleine) abdij van Heilissem. Pratikant Van Bellinghen was in mei 1787, op 26-jarige leeftijd, bij de Rekenkamer aangeworven en werkzaam geweest in de eerste sectie van departement zes. Daar was hij mee verantwoordelijk voor de redactie van allerlei rapporten en becijferde staten over de financiën van de provincies. Voor deze taak had hij eerst ervaring opgedaan in de schoot van de in 1787 afgeschafte Jointe voor Besturen en Subsidie-aangelegenheden. Zijn oversten waren van oordeel dat hij een beloftevolle kracht was, begiftigd met een aantal uitstekende eigenschappen en bekwaamheden<sup>80</sup>).

De gerechtelijke ambtenaren vormden na de administrateurs en hun bedienden een derde en laatste groep. Aanvankelijk lag het in de

<sup>74</sup>) *Ibid.*, dossier 67 van de officialen.

<sup>75</sup>) Meer over deze dienst bij E. AERTS, *o.c.*, pp. 36-38.

<sup>76</sup>) Zie eveneens *ibid.*, pp. 24 en 35-38.

<sup>77</sup>) A.R., Adm. briefwisseling Hervormde Rk., nr. 4358, nota 0/9230, los dossier van de pratikanten.

<sup>78</sup>) Zie daarover E. AERTS, *o.c.*, pp. 22 en 26-27.

<sup>79</sup>) A.R., Adm. briefwisseling Hervormde Rk., nr. 4358, nota 0/9230, dossier 41 van de pratikanten.

<sup>80</sup>) *Ibid.*, dossier 13 van de pratikanten.

bedoeling van de Regeringsraad om voor de gerechtelijke afwikkeling van de sekwestratie uitsluitend gebruik te maken van de diensten van het openbaar ministerie. De afschaffing van de Raad van Brabant in juni 1789 en de overheveling van zijn functies en bevoegdheden naar de Grote Raad der Nederlanden te Mechelen had de recruteringsbasis echter gevoelig versmald. Toen bleek dat voor bepaalde posten niet voldoende betrouwbare medewerkers uit het Fiscaal Officie in aanmerking kwamen, werd noodgedwongen uitgekeken naar vervangers. Deze werden gezocht en gevonden onder de plaatselijke gerechtsofficieren. Zowel in Grimbergen als in Heilisseem werd een lokaal officier in de sekwestratie betrokken<sup>81</sup>). In Grimbergen ging het om een zekere Desirant, de luitenant van de meier van Vilvoorde<sup>82</sup>); in Heilisseem om Jacobus Josephus Franciscus Kindermans, licentiaat in de rechten en vanaf 1 juli 1780 hoofdmeier van Tienen<sup>83</sup>). Beide abdijen bevonden zich inderdaad op het grondgebied van deze gerechtsofficieren. Nogtans had men er zorg voor gedragen dat tenminste in de grote abdijen de administrateurs werden bijgestaan door een vertegenwoordiger van het Fiscaal Officie. Voor de abdij van Sint-Michiels was niemand minder dan de ervaren Henri-Chrétien Diu de Blaesvelt opgetrommeld. Diu — zoals hij meestal in de briefwisseling wordt genoemd — was reeds sinds 1767 procureur-generaal van de Grote Raad. De procureur was afkomstig uit Geraardsbergen in het Land van Aalst en zou na de Franse inval een lange loopbaan in dienst van de Oostenrijkers beëindigen als *émigré* in Duitsland<sup>84</sup>). Om de moeilijke klus te klaren in Tongerlo had men de hulp ingeroepen van de tweede procureur-generaal van de Grote Raad, Joseph-Charles Van Laeken. Van Laeken was pas op 25 juni van het jaar bij de Grote Raad benoemd. Daarvóór en sinds december 1788 was hij in dezelfde hoedanigheid bedrijvig bij de

<sup>81</sup>) Maar ook in de abdijen van niet-norbertijnen waren plaatselijke gerechtsofficieren bedrijvig: b.v. in Gemblours de luitenant-meier van Leuven, in de Sint-Bernardusabdij de markgraaf van Antwerpen, in Villers de schout van Lier, enz.

<sup>82</sup>) A.R., Adm. briefwisseling Hervormde Rk., nr. 1081.

<sup>83</sup>) A.R., Rk., reg., nr. 12.688.

<sup>84</sup>) A.R., Grote Raad der Nederlanden te Mechelen, reg., nr. 5, fol. 39-40 (benoeming tot raadsheer op 19 aug. 1767) en fol. 40v-42 (benoeming tot procureur-generaal op 19 okt. 1767). De gegevens van M.L. STROOBANT, *Les magistrats du Grand Conseil de Malines*, in *Annales de l'Académie Royale d'Archéologie de Belgique*, 1902, dl. LIV, pp. 527 en 546 zijn hier correcter dan deze van A. GAILLARD, *Le Conseil de Brabant...*, dl. I, p. 350, voetnoot 4.

Raad van Brabant<sup>85</sup>). Ook de fiscaal in Averbode, Henri Joseph Charles De Leenheer, had eerst in de Raad van Brabant carrière gemaakt alvorens hij op 19 juni 1789 bij de Grote Raad werd benoemd. Hij bezat in deze instelling de graad van substituut-procureur<sup>86</sup>). Voor de kleine abdij van Dielegem was geen fiscaal benoemd. De vaststelling dat zowel Van Laeken als De Leenheer na de afschaffing van de Raad van Brabant werden opgevest, mag een aanwijzing heten voor hun loyauteit tegenover de regering te Brussel.

Te oordelen op basis van de diverse sollicitaties naar het ambt van administrateur<sup>87</sup>), schijnt een job binnen de sekwestratie vrij gegeerd te zijn geweest, vermoedelijk niet zozeer om de bedenkelijke eer dan wel om de aantrekkelijke vergoeding. Deze laatste kan sommige ambtenaren echter zuur zijn opgebroken. Zo wachtten meier Kindermans en pratikant Van Bellinghen b.v. in april ... 1791 nog steeds op de betaling van hun vacaties en op de vergoeding van hun onkosten<sup>88</sup>).

##### 5. Het einde van de sekwestratie

*«Den 13e october is van den twegen van den Kyser een placart uytgegeven tot instelling eender sequester in verscheyde abdyen van Brabant, hetwelck vol was van schimpwoorden tegen de abten, al ofte zy oorzaak geweest waeren van de gebeurtenisse die soudent te geschieden»<sup>89</sup>).*

De toon van dit citaat uit een Brusselse kroniek, vermoedelijk geschreven door een parochiepriester, tekent goed de sfeer waarin de sekwestratie door de openbare opinie werd onthaald. Alle sympathie ging inderdaad uit naar de geviseerde clerus<sup>90</sup>). Zelfs diegenen die persoonlijk niet hoog opliepen met kerk en geestelijkheid, betuigden om uiteenlopende redenen hun steun aan de religieuzen. Vele Brabanders schaar-

<sup>85</sup>) A.R., Rk., reg., nr. 1446, fol. 107-108v; A.R., Adm. briefwisseling Hervormde Rk., nr. 3480, brief 8899. Zie tevens A. GAILLARD, *o.c.*, dl. III, p. 380.

<sup>86</sup>) A.R., Rk., reg., nr. 375, fol. 17v-19v en nr. 1446, fol. 148-149v; A.R., Adm. briefwisseling Hervormde Rk., nr. 3480, brief 8945. In de Raad van Brabant was hij op 21 febr. 1788 benoemd als tweede substituut (A. GAILLARD, *o.c.*, dl. III, p. 383).

<sup>87</sup>) B.v. A.R., Alg. Regeringsraad, nr. 2254, zitting van 21 nov. 1789.

<sup>88</sup>) A.R., Alg. Regeringsraad, nr. 2262.

<sup>89</sup>) L. GALESLOOT, *Chronique des événements les plus remarquables arrivés à Bruxelles de 1780-1827*. (Collection de mémoires relatifs à l'histoire de Belgique. Société de l'Histoire de Belgique, dl. 37), Brussel, 1870, p. 46.

<sup>90</sup>) Ook de sekwestratie van de Brabantse abdijen in 1527 viel niet in de smaak van het volk (P. GORISSEN, *Le séquestre des biens*..., p. 71).

den zich achter de abten als gevolg van een zekere economische en sociale afhankelijkheidspositie. Binnen een bepaalde regio was de abt of prelaat immers een invloedrijk personage die als grote grondheer, verhuurder of pachtheer gemakkelijker zijn wil en invloed kon doen gelden dan een ietwat lusteloos regeringsapparaat in het verre Brussel. Anderen zagen in de halsstarrige houding van de abten een bevestiging van hun eigen grieven tegen de aanmatigende despoot en vonden bij de machtige reguliere clerus een welgekomen bondgenoot in hun verzet tegen de keizerlijke politiek. De sekwestreurs hadden het dan ook allesbehalve gemakkelijk. Niet alleen hadden zij bij tijd en wijl af te rekenen met spontane uitbarstingen van volkswoede tegen de kerkpolitiek van de «keizer-koster», ook moesten zij beducht zijn voor groepjes *patriotten* die in de laatste maanden van 1789 steeds driester optraden tegen loyale overheidsambtenaren en royalisten.

Nog op 21 oktober konden Desloges en Simoens melden dat er te Tongerlo vooralsnog geen *patriotten* werden gesignaleerd<sup>91</sup>). Deze geruststellende uitspraak stond in een schril contrast met de weinig rooskleurige situatie van enkele dagen voordien. Toen had de commandant van het garnizoen van Diest via een speciale koerier laten weten dat een tot de tanden gewapende groep opstandelingen naar Tongerlo afzakte<sup>92</sup>). Dergelijke troepenbewegingen werden talrijker na de «inval» van haast 3000 rebellen uit de Republiek in de Kempen op 24 oktober<sup>93</sup>). Een dag later schreef administrateur-econoom De Hase aan de Algemene Regeringsraad dat hij dringend de abdij diende te verlaten aangezien de *patriotten* reeds genaderd waren tot in Meerbeek, op een tiental km van Tongerlo<sup>94</sup>). Elders werd de situatie even hachelijk. De onrust onder de sekwestreurs zou vooral toenemen zodra bekend geraakte dat op 27 oktober een keizerlijke legereenheid in de straten van Turnhout uit elkaar geslagen was<sup>95</sup>). Vanuit de Sint-Michielsabdij te Antwerpen bereikte de Rekenkamer een paniekerige brief van Louis De Cottignies, gedagtekend op 26 oktober, waarin de administrateur-

<sup>91</sup>) «*Jusqu'à présent les Patriotes ne se sont pas encore présentés à Tongerlo pour nous faire visite*» (A.R., Adm. briefwisseling Hervormde Rk., nr. 2843). Wel werd er geklaagd over de levensduurte in de streek.

<sup>92</sup>) A.R., Adm. briefwisseling Hervormde Rk., nr. 2844, brief 13.369 van 17 okt. 1789.

<sup>93</sup>) Th. LUYKX, *Politieke geschiedenis van België*, Amsterdam, Brussel, 1973, 3de uitg., pp. 33-34.

<sup>94</sup>) A.R., Alg. Regeringsraad, nr. 2275, zitting van 14 nov. 1789.

<sup>95</sup>) Th. LUYKX, *o.c.*, p. 34. Zie voor de politieke gebeurtenissen in deze woelige maand ook A.R., Kanselarij voor de Nederlanden te Wenen, nr. 313, fol. 60v, 61 en 71.

econoom meedeelde door vrienden ervoor te zijn gewaarschuwd dat sommige heethoofden hadden gezworen hem ter dood te brengen («... *dat mij de doodt is gesworen...*»). 's Nachts had men reeds gepoogd zijn huis binnen te dringen zodat hij zich werkelijk ongerust begon te maken voor vrouw en kinderen<sup>96</sup>). Enkele dagen voordien had de administrateur op een avond trouwens opgevangen «*qu'il faudroit pendre tous les Roialistes dans la cheminée*»<sup>97</sup>). Toch bleef De Cottignies moedig op zijn post want pas op 27 november vroeg hij, uit angst voor represailles, de abdij te mogen verlaten. Of zijn argumentatie — «*je suis le seul administrateur économe, qui se trouve dans les abbayes...*»<sup>98</sup>) — indruk maakte op een gedesorienteerde Regeringsraad valt te betwijfelen. Nog in de zitting van 28 november werd immers het verzoek besproken van Lestrade de Katzner. Deze had met aandrang gevraagd om met zijn bediende Dielegem te mogen verlaten en zich terug te trekken in het refugehuis van de abdij van Brussel. Voor de abdijpoort grepen constant samenscholingen plaats van hongerige paupers en heetgebakerde *patriotten* die hem uitjouwden en luidkeels beschuldigden<sup>99</sup>). Onder druk van deze verschillende smeekbrieven was de Regeringsraad wel verplicht een beslissing te nemen.

Deze beslissing kwam er. Op 28 november liet raadslid Le Clerc, in samenspraak met de gevolmachtigd minister, inderdaad een dépêche opstellen waarin de sekwestratie officieel als beëindigd werd verklaard. 's Anderendaags verstuurde het bureau van de *présidence* van de Algemene Regeringsraad<sup>100</sup>) de dépêche naar de Rekenkamer. De diverse sekwestreurs ontvingen op 29 en 30 november een rondschrijven waarin hun zonder veel omhaal werd gemeld dat de sekwesters werden opgeheven («*aijant resolu de faire cesser les sequestres*») en dat daarmee de commissie-opdrachten waren afgelopen. Op dat ogenblik bevonden alle administrateurs zich reeds terug te Brussel, met uitzondering dus van De Cottignies en Lestrade de Katzner. De commissarissen kregen de opdracht de administratie van de goederen en het beheer over de inkomsten van de abdijen opnieuw over te dragen aan de van oudsher verantwoordelijke provisoren, priors en hotelmeesters (*cellarii*), en dat «*sur le pied antérieur à la mise en économat*», d.w.z. in de toestand zoals

<sup>96</sup>) A.R., Adm. briefwisseling Hervormde Rk., nr. 2849, brief 13.672.

<sup>97</sup>) A.R., Alg. Regeringsraad, nr. 2257, zitting van 5 dec. 1789.

<sup>98</sup>) *Ibid.*, nr. 2254.

<sup>99</sup>) *Ibid.*, nr. 2259, zitting van 28 nov. 1789.

<sup>100</sup>) Zie daarvoor Pl. en J. LEFEVRE, *Inventaire des archives...*, p. 6.

die bestond vóór 13 oktober 1789. Om officieel te kunnen worden ontslagen van alle rekenplichtige verantwoordelijkheid, moesten de administrateurs een dubbel van hun boekhouding aan de abdijsleiding overmaken en de abt of zijn vertegenwoordiger vragen het origineel exemplaar te handtekenen<sup>101</sup>).

Alles wel beschouwd, was de sekwestratie van de Brabantse abdijen een doodgeboren kind, een maatregel die bij beide partijen slechts frustraties naliet en a.h.w. gedoemd was te mislukken. De ordonnantie zag immers het licht op een ogenblik dat de keizer in de Oostenrijkse Nederlanden reeds het pleit had verloren. De tegenkanting binnen de abdijen, de misnoegdheid onder het volk en het openlijk verzet tegen de overige hervormingen ... het was te veel voor een vermoeide, onhandige en innerlijk reeds verdeelde regering die in de voorlaatste maanden van 1789 met te veel zorgen werd geconfronteerd om voldoende aandacht te kunnen vrijmaken voor het sekwesterprobleem.

Vijversstraat 86  
B-3130 Begijnendijk

Erik AERTS

<sup>101</sup>) A.R., Alg. Regeringsraad, nr. 2255, nota en nr. 2259, zitting van 12 dec. 1789; A.R., Adm. briefwisseling Hervormde Rk., nr. 2828, circulaire.

Tabel 1 – De aangetroffen contanten in Sint-Michiels, Tongerlo, Dielegem en Heilisssem (1789)

| Kas/abdij                    | SINT-MICHIELS                |               | TONGERLO     | DIELEGEM    | HEILISSEM     |
|------------------------------|------------------------------|---------------|--------------|-------------|---------------|
|                              | Abdij                        | Refuge        |              |             |               |
| <i>In rekening</i>           |                              |               |              |             |               |
| – 1ste provisor              | 10.180 - 9 - 3 <sup>2)</sup> | 974 - 2 - 2   | 147 - 14 - 4 | 430 - 1 - 7 | 1058 - 10 - 6 |
| – 2de provisor               | 137 - 1 - 1                  | 607 - 10 - 3  |              |             |               |
|                              | 125 - 5 - 0 <sup>3)</sup>    |               |              |             |               |
| – hotelmeester <sup>1)</sup> | 238 - 5 - 0                  |               | 1216 - 6 - 3 |             |               |
| – TOTAAL                     | 10.681 - 0 - 4               | 1581 - 12 - 5 | 1364 - 0 - 7 | 430 - 1 - 7 | 1058 - 10 - 6 |
| <i>Niet in rekening</i>      |                              |               |              |             |               |
| – 1ste provisor              | 293 - 14 - 6                 |               | 16 - 3 - 9   |             |               |
|                              | 140 - 0 - 0                  |               |              |             |               |
|                              | 48 - 6 - 0                   |               |              |             |               |
| – 2de provisor               |                              |               | 211 - 2 - 6  |             |               |
| – hotelmeester <sup>1)</sup> |                              |               | 227 - 6 - 3  |             |               |
| – TOTAAL                     | 482 - 0 - 6                  |               |              |             |               |

**Bron:**

- Sint-Michiels: A.R., Adm. briefwisseling Hervormde Rk., nr. 2846, brief 13.616 en A.R., Alg. Regeringsraad, nr. 2257, *relatum* van de zitting van 7 nov. 1789.
- Tongerlo: A.R., Adm. briefwisseling Hervormde Rk., nr. 2845, rapport 114.
- Dielegem: A.R., Adm. briefwisseling Hervormde Rk., nr. 2853 en nr. 2854, brief 13.670.
- Heilisssem: A.R., Adm. briefwisseling Hervormde Rk., nr. 2857, dépêche 310.

**Voetnoten:**

- <sup>1)</sup> In Sint-Michiels zo genoemd; in Tongerlo ging het om de boekhouding van de *dependier*.
- <sup>2)</sup> In alle eindrapporten is er sprake van een bedrag van 10.180 - 9 - 6. Op basis van de oorspronkelijke «*bordereau des espèces*» bekomt men echter duidelijk 3 penningen en geen 6.
- <sup>3)</sup> Kas van renten en cijzen.

**Opmerking:**

Alle bedragen staan uitgedrukt in gulden - schelling - penning (courant) volgens de vaste relatie 1 = 20 = 240.

**Tabel II**  
**De gesekwestreerde boekhouding van Sint-Michiels en Tongerlo (1787-1789)**

| Kas/abdij            | Sint-Michiels<br>(1788 - 15 okt. 1789) | Tongerlo<br>(1 okt. 1787 - 16 okt. 1789) |
|----------------------|----------------------------------------|------------------------------------------|
| <i>1ste provisor</i> |                                        |                                          |
| – ontvangsten        | 58.395 - 7 - 3                         | 57.164 - 0 - 9                           |
| – uitgaven           | 48.221 - 16 - 0                        | 73.989 - 13 - 3                          |
| – saldo              | (+) 10.173 - 11 - 3                    | (–) 16.825 - 12 - 6                      |
| <i>2de provisor</i>  |                                        |                                          |
| – ontvangsten        | 22.718 - 12 - 0                        |                                          |
| – uitgaven           | 22.422 - 0 - 0                         |                                          |
| – saldo              | (+) 296 - 12 - 0                       |                                          |
| <i>hotelmeester</i>  |                                        |                                          |
| – ontvangsten        | 4031 - 3 - 6                           |                                          |
| – uitgaven           | 3711 - 10 - 0                          |                                          |
| – saldo              | (+) 319 - 13 - 6                       |                                          |
| <i>TOTALEN</i>       |                                        |                                          |
| – ontvangsten        | 85.145 - 2 - 9                         | 57.164 - 0 - 9                           |
| – uitgaven           | 74.355 - 6 - 0                         | 73.989 - 13 - 3                          |
| – saldo              | (+) 10.789 - 16 - 9                    | (–) 16.825 - 12 - 6                      |

**Bron:**

A.R., Adm. briefwisseling Hervormde Rk., nr. 2845, rapport 114 en nr. 2846, brief 13.616.

Tabel III – Het personeel voor de sekwestratie van de premonstratenzerabdijen

| Abdij         | Administrateurs-economen            | bedienden                                       | gerechtsambtenaren & vertegenwoordigers van het openbaar ministerie |
|---------------|-------------------------------------|-------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------|
| Averbode      | Hellin                              | Kleze + Simons                                  | De Leenheer                                                         |
| Dielegem      | Lestrade de Katzner                 | Josse                                           | –                                                                   |
| Grimbergen    | Tréau <sup>1)</sup><br>(De) Ringler | Piccard                                         | Desirant                                                            |
| Heilisssem    | Van Bellinghen                      | Snoeck + Scheer <sup>2)</sup><br>Scheibenreiter | Kindermans                                                          |
| Sint-Michiels | De Cottignies                       | De Biefve                                       | Diu de Blaesvelt                                                    |
| Tongerlo      | De Hase                             | Desloges + Simoens                              | Van Laeken                                                          |

**Bron:**

A.R., Adm. briefwisseling Hervormde Rk., nr. 2826, aangevuld met nr. 2856 en met A.R., Alg. Regeringsraad, nr. 2258.

**Voetnoten:**

<sup>1)</sup> *Ad interim* en vervangen door (De) Ringler.

<sup>2)</sup> Werden vervangen door Scheibenreiter.